

дзя вас зразумеюць бяз словаў людзі самага рознага паходжаньня, адукацыі, але аднолькавага жыцьцёвага досьведу: непісьменны слуцкі селянін-паўста-нец і акадэмік-нацдэм, верніца-баптыстка і менскі школьнік, студэнт унівэр-сытэту і журналіст.

Краты — мова, на якой чалавек гаворыць зь дзікімі зьвярамі і зьдзічэ-лымі *homo sapiens*. Праўда, зусім ня *краты* вызначаюць, хто знаходзіцца на якім іх баку — хто *закратаваны*, хто не.

Апатэоз *краты* наступіў у XX-м стагодзьдзі, калі за *кратамі* пабывала людзей больш, чым за ўсе папярэднія, разам узятая. *Краты* — безумоўны сымбаль стагодзьдзя, ягоная родавая адзнака.

У беларускую мову *краты* прыйшлі з лаціны. Статут рабоча-сялянскай Чырвонай арміі, які ў 20-я гады быў надрукаваны ў Беларусі, патрабаваў, каб перад уваходам у казарму абавязкова ляжала „*кратка* для абціраньня ног“. Гэта ці не адзіны выпадак спробы пашырэння сэмантычнага поля слова, якое нашае стагодзьдзе намёртва загнала ў адзін шэраг са словамі арышт, этап, кайданы, турма, саветы і, канечне, першы прэзыдэнт.

Краявід

Сяржук Сокалаў-Воюш

Краявід — складанае слова, складаная зьява. *Краявід* можа быць які заў-годна: сумны, радасны, змрочны, сонечны, маляўнічы ці жahlівы. Але, няг-ледзячы на азначэньні, само слова *краявід* дадае фразе пазьтычнасьці.

Я хаджу закаханы ў твае *краявіды*

І шапчу я прызнаньні, о, мой край дарагі,

— напісаў Генадзь Бураўкін.

Пэйзаж, ляндшафт і малюнак (апошняя — у пераносным значэньні) — такія падае слоўнік Клышкі сынонімы да *краявіду*. А ў слоўніку Ластоўскага яно падаецца ў форме *краёвідзь*, пасля якога чытаем сынонім: спазор.

Тыпы беларускага *краявіду*: вясковы і гарадзкі, раўнінны і ўзгорысты, азёрны, лясны, пушчанскі. Карацей, усё як у людзей, калі не лічыць чарно-быльскага *краявіду* — пакінутых, разбураных і разрабаваных селішчаў, пач-варных жывёлінаў, ненатуральна вялікіх расьлінаў...

Краявід ня мае гаспадара. Гэты кавалак абшару мне не належыць, але захапляцца *краявідам* я магу. Чалавек заўсёды імкнецца ўжываць тое, што мае. Хто толькі ня здэкаваўся, хто толькі не зьмяняў нашых *краявідаў*! Вой-ны, навалы, будаўнікі, дрывасекі, мэляратары. Хто толькі не ўпрыгожваў іх — Боская ласка, рупнае дбайства, дойліды і садоўнікі.

Кросны

Рыгор Барадулін

Кросны. У слове гэтым чуецца: кроза і сны. Нашыя прабабкі і бабкі, маці нашыя колькі крозаў сасьнілі, ткучы сабе пасаг доўгімі зімовымі вечарамі. А за вокнамі сутыкаліся ноч і дзень, і ткаліся суткі — палатніны вечнасьці. Усё, наагул, тчэцца ў навакольлі: і дождж, і туман, і мроіва, і сутоньне. Сумная ўсьмешка пяяла:

Павучок на сьценцы
Красенцы снуець.

Кросны — ня толькі ткацкі варштат, кажучы па-сучаснаму, але яшчэ, нейкім чынам, і — варштат друкарскі, бо ў арнамэнце былі зашыфраваныя пасланьні прашчураў. То *кросны* пісалі своеасаблівы красворд. У геніяльнай язьгніцкай паэме Янкі Купалы „Яна і я“ асобны разьдзел: „За кроснамі“:

За *кросны* ненагляднай сесьці трэ было,
Ядваб-кужэль сівенькі ткаць...

А ў Максіма Багдановіча:

І тчэ, забыўшыся, рука,
Заміж пэрсідзкага узору
Цьвяток радзімы васілька...

Кросы і сны — *кросны*.

Крупнік

Сяржук Сокалаў-Воюш

Шклянка мёду, шклянка вады, паўлітра сьпірытусу, чвэрць мушкатовае галкі, крышку ваніліну, лёт цынамону, пару гваздзікоў, цытрынавае скурка, а яшчэ розныя зёлкі ў залежнасьці ад густаў кухара. Калі трымацца вызначанай тэхналогіі, праз гадзіну з усяго гэтага ў вас мусіць атрымацца *крупнік*.

Пры слове *крупнік* бальшыня сучасных беларусаў уяўляе сабе міску варыва, якое нашыя продкі хутчэй назвалі б крупеняй.

Традыцыйна ж *крупнікам* лічыўся апісаны алькагольны напой.

Характэрныя рысы правільна згатаванага *крупніку*: мацунак у межах 40 градусаў, прыемны смак і непатрэбнасьць закускі. *Крупнік* п'ецца гарачым, ён, у адрозьненне ад гарэлкі, не выклікае нэгатыўных адчуваньняў ні пры ягоным ужываньні, ні пасья. Ён найбольш адбірае ў чалавека ногі, а розум пакідае чыстым і язык гнуткім.

Паводле мовазнаўцаў, слова *крупнік* у тым самым значэньні ўжываецца ў Польшчы і на Украіне, але цэнтар яго распаўсюджаньня прыпадае на Беларусь.

Напрыканцы гэтага стагодзьдзя, разам з нацыянальным адраджэньнем, пачала адраджацца і традыцыя гатаваньня *крупніку*. Былі адшуканыя старыя рэцэпты, і моладзь у розных канцах Беларусі пачала экспэрымэнтаваць. Да традыцыйных складнікаў яна дадала мясцовыя. У выніку полацкі *крупнік* адрозьніваецца ад гарадзенскага або менскага. На аснове менскага *крупніку* менчукі пачалі гатаваць яшчэ адзін напой — жыжаль, а на аснове полацкага, у купальскую ноч, гатуюць мясцовы паганскі напой — „Чорны Сыс“. Нацыянальная інтэлігэнцыя любіць *крупнік*.

І ўсё ж працэс адраджэньня *крупніку* апошнім часам пайшоў на спад. Найбольш вінаватая ў гэтым эканамічная сытуацыя, якая ня толькі зрабіла *крупнік* дарагой раскошай, а і нагадала аматарам гэтага напою, што цяпер мець толькі галаву — замала. Моцныя ногі таксама вартасць.